

Det kongelige kultur- og kirkedepartement
Postboks 8030 Dep.
0030 Oslo

Høringsuttalelse - Utkast til forskrift om forbud mot utførsel og innførsel av kulturgjenstander og forskrift om stjalne og ulovlig utførte kulturgjenstander

Det vises til Kulturdepartementets brev av 20. mars d.å. angående ovennevnte sak.

Nasjonalbiblioteket vil i det følgende begrense våre merknader til de typer kulturgjenstander som vi, ifølge forskriftsutkastets § 6, er vedtaksinstitusjon for, dvs. bøker, trykk, manuskripter, lyd- og filmmateriale.

I utkast til forskrift § 2 c) er kulturgjenstander bl.a. definert som ”*manuskripter, bøker enkeltvis eller i samlingersom er eldre enn 100 år*”. I Unesco-konvensjonens Artikkel 1 h) er tilsvarende kulturgjenstander definert på følgende måte: ”*sjeldne manuskripter og inkunabler, gamle bøker, dokumenter og publikasjoner av spesiell interesse (historiske, kunstneriske, vitenskapelig litterær etc.) enkeltvis eller i samlinger*”. Unesco-konvensjonen har således ikke fastsatt noen bestemt alder for hva som skal regnes som gamle manuskripter, bøker eller boksamlinger. Nasjonalbiblioteket mener det er hensiktsmessig med en konkret tidsangivelse for hva som skal regnes som ”gammelt” når det gjelder denne typen materiale. Dette fordi en slik regel er enklere å praktisere og mer forutsigbar enn en rent skjønsmessig regel. Spørsmålet er hvor tidsgrensen skal settes.

Ifølge forskriftsutkastet § 3, jf § 2 c) kreves det skriftlig tillatelse til å føre manuskripter som er eldre enn 100 år ut av landet. Dette mener Nasjonalbiblioteket er en riktig tidsgrense for slikt materiale.

Imidlertid vil den samme tidsgrensen for bøker medføre at forskriften vil omfatte en betydelig mengde masseproduserte bøker utgitt i forholdsvis store opplag. Selv første og andre utgaver av norske bøker produsert så langt tilbake som 1850-årene vil finnes i et så stort antall i ulike private og offentlige samlinger innenfor landets grenser, at faren for at disse kulturgjenstandene helt skulle forsvinne fra landet er lite sannsynlig. Interessen for å samle slike norske bøker er betraktelig større i Norge enn i utlandet. Det er lite sannsynlig at utførsel av masseproduserte bøker vil representere noen fare for den norske kulturarven.

Ifølge Foreningen for Antikvariatbokhandlere eksporteres det år om annet fra flere hundre til et par tusen bøker og kart som vil falle inn under 100-årsgrensen som er foreslått av departementet. Med denne tidsgrensen vil Nasjonalbiblioteket enkelte år

risikere å måtte behandle flere tusen søknader om utførselstillatelse for bøker som allerede finnes i stort antall innenfor landets grenser. Behandlingen av denne typen utførselsaker vil være unødvendig av hensyn til kulturarven, samtidig vil den være ressurskrevende for Nasjonalbiblioteket.

Nasjonalbiblioteket vil derfor anbefale at utkastet til forskrift endres på dette punkt. Vi foreslår at tidsgrensen for utførselsforbudet for bøker trykket i Norge settes til året 1850. Det betyr at det bare skal kreves utførselstillatelse for bøker trykket i Norge *før* 1850. Når det gjelder bøker trykket i utlandet bør grensen settes enda tidligere. Grunnen er at det ble masseprodusert bøker i utlandet lenge før tilsvarende masseproduksjon tok til i Norge. Dessuten er vi i Norge for det meste importør og ikke eksportør av slike bøker. Nasjonalbiblioteket mener det er forsvarlig ut fra hensynet til kulturarven at tidsgrensen for utførselsforbudet for bøker trykket i utlandet settes til året 1650.

Med hensyn til boksamlinger mener Nasjonalbiblioteket i utgangspunktet at det er gode grunner for at det ikke fastsettes noen bestemt tidsgrense for utførselsforbudet. Boksamlinger samlet av nålevende personer eller boksamlinger om et spesielt emne kan være interessante for den norske kulturarven uavhengig av alder. Men en slik omfattende regel vil åpenbart måtte avgrenses på en eller annen måte. En mulighet ville være at avgrensningen skjedde på grunnlag av en definisjon av begrepet boksamling. Nasjonalbiblioteket har likevel kommet frem til at det er vanskelig å finne en presis definisjon av begrepet boksamling som både ivaretar hensynet til å få oversikt over kulturelt interessante og verdifulle boksamlinger, samtidig som antallet utførselsaker holdes på et rimelig og håndterlig nivå. Ut fra dette mener Nasjonalbiblioteket at det vil være riktig med en tidsgrense på 100 år for utførselsforbudet for boksamlinger. Med en slik tidsgrense er det videre tilstrekkelig at en boksamling defineres som en samling bøker samlet av en bestemt person eller institusjon, eller en samling av bøker rundt et bestemt emne.

Av hensyn til systematikken i forskriften foreslår Nasjonalbiblioteket at boksamlinger henføres til den generelle oppramsingen av kulturgjenstander innledningsvis i § 2 c) der plikten til å søke utførselstillatelse forutsetter at gjenstandene er over 100 år. I særlige tilfeller vil en yngre boksamling kunne bli fanget opp av utførselsforbudet i "sekkebestemmelsen" i utkast til forskrift § 2 c) i.f.

I utkast til forskrift § 6 nevnes Nasjonalbiblioteket som vedtaksinstitusjon for "*trykke*". Selve begrepet "*trykke*" er imidlertid ikke nevnt i definisjonen i utkastets § 2. Som trykk regnes, i tillegg til bøker, også småtrykk (brosjyrer), postkort, plakater og kart. En del gamle kart er håndtegnet og anses som særlig viktig i nasjonal sammenheng. Nasjonalbiblioteket har fått flere henvendelser angående utførsel av gamle kart. Det er et stort marked for omsetning av slike kart og dermed også fare for at slike kulturminner føres ulovlig ut av landet. Etter Nasjonalbibliotekets mening bør derfor både begrepet "*småtrykke*" og "*kart*" tas inn i definisjonen i § 2 c) sammen med bøker. Vi mener videre at den samme tidsgrense for når det kreves utførselstillatelse bør gjelde for dette materialet, ut fra den samme begrunnelsen som nevnt ovenfor. Det betyr at det skal kreves utførselstillatelse for bøker, småtrykk og kart produsert i Norge før 1850. Småtrykk og kart bør videre spesifikt nevnes i utkast til forskrift § 6 blant den type gjenstander som Nasjonalbiblioteket er vedtaksinstitusjon for.

Nasjonalbiblioteket vil for øvrig påpeke at frimerker og eventuelt pengesedler av enkelte vil kunne oppfattes som trykk. Nasjonalbiblioteket har ikke den nødvendige kompetansen til å være vedtaksinstitusjon i slike saker. Nasjonalbiblioteket ber derfor om at departementet i forskriftens § 6 særskilt oppgir hvilke institusjoner som skal være vedtaksinstitusjon for denne typen kulturgjenstander.

Arkivsaker, herunder lyd, foto og filmarkiv er nå særskilt nevnt i definisjonen av kulturgjenstander i utkast til forskrift § 2. Spesifiseringen av lyd, foto og film er et viktig tillegg i forhold til tidligere forskrift. Imidlertid mener Nasjonalbiblioteket at tidsgrensen på 100 år medfører at skjæringspunktet for utførselsforbudet kommer for langt tilbake i tid. Både lyd- og film har en relativ kort historie i Norge. Det ble knapt produsert film og lyd i Norge før 1900. Fonografruller var i produksjon frem til ca. 1930, mens filmen var nitratbasert frem til ca. 1950. Det betyr at disse antikvariske medieformatene ikke er omfattet av søkeplikten når gjenstandenes alder er under hundre år. Store deler av pionerarbeidet innenfor lyd- og filmhistorien i Norge vil således kunne føres ut av landet uten noen myndighetskontroll. Dette mener Nasjonalbiblioteket er svært uheldig sett fra et kulturelt og vitenskapelig ståsted. Vi foreslår derfor at det må kreves utførselstillatelse for slike gjenstander som er eldre enn 50 år. Forskriftsutkastet bruker begrepene ”lyd, foto og filmarkiv” som et underbegrep av arkivssaker. Ordlyden kan imidlertid skape tvil om hvorvidt utførselsforbudet gjelder hele arkiv eller også enkeltgjenstander. Nasjonalbiblioteket vil derfor foreslå at ordet ”filmarkiv” byttes med ordet ”filmmateriale”. Grunnen er at det er viktig at også enkeltgjenstander innenfor lyd og film omfattes av utførselsforbudet, ikke bare hele arkiv.

Nasjonalbiblioteket har merket seg at departementet nå foreslår søkeplikt for gjenstander som er i offentlig og privat eie og som føres ut av landet midlertidig i forbindelse med utlån og utstillinger, når utlånet og forsendelsen skjer gjennom et museum i Norge som har personale med vitenskapelig kompetanse på feltet. Dette er i gjeldende forskrift særskilt unntatt søkeplikten, jf forskriftens § 3. Slik vi forstår departementets høringsbrev, er denne endringen en forpliktelse som følger av Unesco-konvensjonen. For en del vedtaksinstitusjoner kan det lett bli unødvendig byråkratisk å innføre en søkeplikt for utførsel av egne kulturgjenstander som institusjonen selv er vedtaksinstitusjon for. Vi ber derfor departementet se nærmere på nødvendigheten av å ta bort dette unntaket. Dersom unntaket oppheves, blir det desto mer nødvendig at utførselsforbudet for bøker, småtrykk og kart innskrenkes slik Nasjonalbiblioteket har foreslått ovenfor.

Nasjonalbiblioteket foreslår etter dette at utkastet til forskrift endres på følgende måte (endringene er skrevet i kursiv):

- § 2 c) Bygninger av alle slag og deler av slike, kunstneriske eller historiske monumenter, mynter, arkivsaker herunder foto, manuskripter, *boksamlinger*, signeter, frimerker, møbler og annet innbo eller løsøre, drakter, våpen musikkinstrumenter og liknende ting av kunst-, kultur- eller personalhistorisk interesse som er eldre enn 100 år. *Bøker, småtrykk og kart produsert i Norge før 1850, samt bøker, småtrykk og kart produsert i utlandet før 1650. Lyd- og filmmateriale som er eldre enn 50 år.* Når særlige grunner taler for det, kan departementet fastsette at utførselsforbudet skal omfatte slike gjenstander uten hensyn til alder.

Nasjonalbiblioteket har merket seg at den innledende setningen i forskriftsutkastets § 2 er endret. Blant annet fremgår det ikke lenger eksplisitt at oppstillingen av kulturgjenstander i litra a) til i) er ment som eksempler på kategorier av kulturgjenstander. Den nye forskriftsteksten sammenholdt med gjeldende forskriftstekst kan således skape tvil om oppstillingen er ment uttømmende eller ikke. Nasjonalbiblioteket ber om at departementet klargjør dette enten i forskriftsteksten eller den medfølgende veiledningen.

Som anmodet i departementets brev av 20. mars d.å., er det sendt en elektronisk kopi av denne høringsuttalelsen til departementets oppgitte e-post adresse.

Med vennlig hilsen

Vigdis Moe Skarstein
Nasjonalbibliotekar

Elisabeth Eide
Førsteamanuensis

Charlotte Børde
Seniorrådgiver